

Француска историографија у XX веку – изазов мултидисциплинарности

Апстракт: *Рад разматра развој француске историографије у XX веку, обележен искуством мултидисциплинарности које доводи да садржајног и методолошког богаћења историјских истраживања. Француска историографија тако пружа пример динамичне, инвентивне науке која ревалоризује предмет свог проучавања и своју друштвену улогу.*

Кључне речи: *историографија, мултидисциплинарност, школа метода, Анали, историја међународних односа, нова политичка историја*

„Има стотину начина да се пише историја.“
Гизо

Тежњу за испуњењем античког идеала који је историји наменио да буде „светлост истине и учитељица живота“ обележиле су несталности и промене. Ипак, између реторике, религије и филозофије које су свест о прошлом пратиле у њеном вековном развоју очувала се порука познате латинске максиме. Деветнаесто столеће, луцидно названо „веком историје“, ¹ пружило је поуздана мерила која су историју утврдила као науку о прошлости, као објективну слику ишчезлог живота. Историчари следеће генерације имали су знања и смелости да оспоре илузију својих учитеља како би тиме протегли видик професије и обогатили смисао науке којој су се посветили. Дух иновације и промене у историографији 20. века стигао је из Француске, ² а према речима Жака Ле Гофа „нова историја“ је „у суштини француска историја“. ³ Окрећемо јој се, јер својим богатством буди пажњу, а ученошћу и лепотом открива пуни смисао свог научног позвања.

Главно место у развоју француске историографије у претходном веку припада школи Анала. Четири генерације историчара окупљене око истоименог часописа стоје иза духовног подухвата који на сусрету историје и других дисциплина трага за *тоталном историјом*. Њен продор одвија се етапно: прва генерација аналита (1929–1940) бори се за легитимитет наспрам владајуће, традиционалне историје; друга (1946–1970) односи превагу и може се у пуној мери сматрати школом; трећа (1970–1988) је обележена великом садржајном разноврсношћу. Четврта генерација (након „критичког обрта“ 1988) не одступа од наслеђа Анала, али је под знатним утицајем струја које долазе из Сједињених

¹ Šarl-Olivije Karbonel, *Istoriografija* (Beograd: Plato, 1999), 80.

² Peter Burke, *Revolucija v francoskem zgodovinisju* (Ljubljana: ŠKUC Znanstveni inštitut FF, 1993), 7.

³ Karbonel, *Istoriografija*, 104.

Држава, Велике Британије, Немачке, Италије.⁴ Поред школе Анала, нашу пажњу привлаче и школа историје међународних односа Пјера Ренувена која је тематски и методолошки обновила стару дипломатску историју, као и нова школа политичке и културне историје која је концептуално освежила традиционалну обраду ових тема. Протекло столеће у француској историографији одликује динамична супротстављеност поменутих праваца, али и снажан институционални развој који је историографији пружио изузетне стваралачке могућности.

Од историје приче до историје проблема

Када се у Стразбуру 1929. године појавио први број часописа *Анали за економску и друштвену историју*, његови покретачи Лисјен Февр и Марк Блок имали су пред собом учење тзв. школе метода. Израсла у традицији немачког историзма и француског позитивизма 19. века, ова школа је непосредно утицала на историографско стваралаштво у периоду 1880–1930. Које су биле одлике овог *ancien régime*-а историјске науке?

Несрећно названа позитивизмом, француска историографија из последње четвртине 19. века је у тесној духовној вези са стварањем Треће републике. Установљење историје као науке која објективно приказује прошлост, израз је културног модела који изграђује либерална републиканска интелигенција. Световном и лаичком школству историја пружа неопходан вредносни оквир. Она је гарант историјског континуитета француске нације и државе који свој логичан исход проналазе у републиканским установама; она умирује француску историју под ореолом нације.⁵ Заговорници школе метода су истакнути професори Сорбоне, Практичне школе и *École Normale Supérieure* који припадају антиклерикалном и републиканском миљеу. Стварају нови систем образовања, пишу нове уџбенике као темељ републиканске обнове након пораза Другог царства 1870. године. Они постављају високе професионалне домете, развијају институције и стварају нове научне центре, али и сами припадају једном политичком тренутку. Њихов основни програм излаже Габријел Моно у уводном чланку првог броја Историјског часописа 1876. године. Историја постаје наука са строго утврђеним правилима о прикупљању и анализи историјских извора и утврђивању историјских чињеница. Смисао историјске науке одређује „научна метода“ која усмерава проучавање на „велику“ историју, државу и њене институције, појединачне догађаје и личности који припадају свету политике, дипломатије и рата; проучавају се скоро искључиво писани извори; тежња за пуном објективношћу наводи на мирно изношење садржаја извора и устручавање од слободније интерпретације.⁶ Њен је узор немачка ерудиција са филолошком критиком, добро развијеним помоћним историјским наукама, културом објављивања историјских извора. Ранке, Момзен, Дројзен велики су представници немачке школе у чијој духовној снази француски историчари траже узор за свој научни и морални препород. Историчар и министар образовања, врло заслужан за продор историје у школске

⁴ Jean-Claude Ruano-Borbalan, *L'histoire aujourd'hui* (Paris: Sciences humaines, 1999), 274–276.

⁵ Франсоа Фире, *Радионица историје* (Сремски Карловци: Издавачка књижарница Зорана Стојановића, 1994), 161–162.

⁶ Guy Bourdè и Martin Hervé, *Les écoles historiques* (Paris: Seuil, 1997), 209–210.

програме, Виктор Дириј 1868. године оснива Практичну школу високих студија (*École pratique des hautes études*) по узору на семинаре немачких универзитета. Најистакнутији француски историчари, као што су Габријел Моно, Ернест Лавис и Шарл Сењобос, проводе више година на студијама у Немачкој. Синтеза позитивистичких погледа појављује се у приручнику *Увод у историјске студије* (1898) професора Сорбоне Шарла Виктора Ланглоа и Шарла Сењобоса, али и у обимним прегледима које уређује Ернест Лавис: *Општа историја од четвртог века до наших дана*, 12 томова (1892–1901), са Алфредом Рамбоом; *Историја Француске од почетака до Револуције*, 19 томова (1903–1911), као и *Историја савремене Француске од Револуције до мира 1919*, 10 томова (1921–1922). Узорна трезвеност француских методичара обезбеђује строгу научну обраду политичке, догађајне историје. Иако је њен предмет сужен, школа метода осигурава солидне научне темеље на којима се развијају доцнија постигнућа школе Анала.

Лисјен Февр и Марк Блок сасављају у окриљу школе метода. Студирају на *École Normale Supérieure*, а затим су стипендисти Тјерове фондације у Паризу. Февр докторира 1911. тезом *Филип II и Франки-Конте: студије из политичке, верске и друштвене историје*, а Блок 1920. године (*Краљеви и кметови: једно поглавље историје Канета*). Срећу се у Стразбуру 1920. године, у покрајини повраћеној од Немаца, на „најсјајнијем“ француском универзитету, како је писао Фернан Бродел. Иза њих је ратно искуство, као и велики истраживачки елан који усмеравају у „борбу за историју“. Осећајући критичност тренутка у коме се историја налази, засићеност школе метода, као и неистраженост бројних области људске прошлости, они обнављају немали новаторски дух који је већ указао на могућност и потребу „нове историје“. На овакав њен развој утичу политичке промене у Европи, дух релативизма, све развијеније друштвене науке и потреба за редефинисањем предмета и улоге историјске науке.⁷ „Оним што се у међувремену збило пољуљана је некритичка вера у државу, власт, силу, не само као покретаче историјских збивања, већ и као једине праве предмете историчаревог занимања.“⁸

Обнављајући традицију која је ишла од Волтеровог проучавања цивилизације, преко Мишлеа и Буркхарта, „дисидената XIX века“, до Лампрехтовог залагања за „колективну историју“ ослоњену на друге друштвене науке,⁹ стразбушки професори (а у кругу Февра и Блока су и Шарл Блондел, Габријел Ле Бра, Андре Пиганиол, Едмон Перен и Жорж Лефевр) полазе од темељног питања: чему служи историја? Њихово непосредно искуство са духом „нове историје“ је у кругу Анрија Бера који од 1900. издаје *Часопис за историјску синтезу*. Главни сусрет имају са социологијом Емила Диркема која амбициозно жели да буде врховна наука о друштву, којој историја може само емпирички да послужи. Диркемово проучавање друштва које прате на странаца *Годишњака за социологију* покренутог 1898. године на њих има далекосежне утицаје; али „нова историја“ жели да сама преузме водећу улогу као темељна друштвена наука. Зато она као своје основно полазиште

⁷ Christian Delacroix, François Dosse et Patrick Garcia, *Les courants historiques en France: 19e-20e siècle* (Paris: Armand Colin, 2005), 136.

⁸ Сима Нирковић, *О историографији и методологији* (Београд: Историјски институт, 2007), 332.

⁹ Piter Berk, *Istorija i društvena teorija* (Beograd: Equilibrium, 2002), 22.

узима отворени, слободни и критички дијалог са другим хуманистичким дисциплинама: социологијом, географијом, демографијом, економијом, статистиком, психологијом, лингвистиком, етнологијом, антропологијом. Тако обогаћен приступ историчарима отвара широке истраживачке могућности, прелаз са политичке и војне историје на историју укупних људских делатности у друштву. Друштвена историја стиче зрелост и позитивисти је више не могу одбацити као делатност старинара XVII века. Одбацујући наративност, историја постаје аналитичка, историја проблема. У средишту историје за коју се залажу Анали, је ново виђење историјских извора и чињеница. Чињенице не постоје по себи, оне нису дате да их историчар само прикаже по Ранкеовој формули *wie es eigentlich gewesen* (како је уистину било); оне се рађају у историчаревом уму.¹⁰ Февр и Блок не поричу значај емпиризма, али га виде само као неопходну, припремну фазу. Историчару је потребна хипотеза, теорија којом ће се проблемски приближити чињеницама, „конструктивни поступак“ који ће осим историјског факта осветлити и једно историјско објашњење.¹¹ „Обрађивати неку чињеницу, то значи градити. Ако хоћете, то значи прибавити одговор на неко питање. А ако не постоји питање, онда постоји само ништавило.“¹² Они одбацују апсолутну објективност историјске науке, јер је она „кћерка свога времена“, а не пристају ни на законитост историјског развоја.¹³ Филозофија историје је за њих спекулација; историја је бескрајно сложена, тврди Февр,¹⁴ а за Блока је то једини прави реализам.¹⁵ Позив Диркемовог следбеника Франсоа Симијана на одбацивање трију идола: индивидуалног, политичког и хронолошког постиже пуно остварење. Предмет аналитичке историје су структуре друштвеног и економског карактера у синхронијској, а не дијахронијској димензији.¹⁶ Овај обрт доводи до тога да „традиционални садржаји историје...поступно се замијењују интересом за материјалну производњу, кретање цијена, економске циклусе, социјалну мобилност...технику, религију, менталитете“.¹⁷

Након плодног периода у Стразбуру, Лисјен Февр и Марк Блок прелазе у Париз. Февр је добио место на Колеж д Франс, на катедри која је носила назив Историја модерне цивилизације. Блоку ће три године доцније поћи за руком да наследи Анрија Озера на катедри економске историје на Сорбони. Биле су то одсудне године које су припремиле послератни тријумф Анала. Блок, међутим, то није дочекао: страдао је у Покрету Отпора у околини Лиона 1944. године.

Уверени у комплементарност наука о човеку, Февр и Блок стварају врло подстицајна дела. Узевши за своју тезу област Франш Контеа у време Филипа II, Февр је значајно развио учење о „геоисторији“ Пола Видала де ла Блаша. Одбацујући детерминизам, он доводи у везу географске чињенице и људску делатност у облику могућности које једна средина пружа. Заснивајући

¹⁰ Delacroix, *Les courants historiques en France*, 142.

¹¹ Ibid., 144.

¹² Лисјен Февр, *Борба за историју* (Београд: СКЗ, 2004), 16.

¹³ Mirjana Gross, *Suvremena historiografija: korijeni, postignuća, traganja* (Zagreb: Liber, 2001), 215.

¹⁴ Вероник Сал, ур., *Историчари*, (Београд: Clio, 2008), 67.

¹⁵ Delacroix, *Les courants historiques en France*, 140.

¹⁶ Gross, *Suvremena historiografija*, 215.

¹⁷ Ibid., 21.

нови вид биографије, подстакнут колективном психологијом Анри Валона, пише о Лутеру и Раблеу. Он разматра „колективне представе“ чиме започиње историју менталитета.¹⁸ Његово посматрање „великих личности“ само је мост до изучавања осећајности и „менталног оруђа“, као свестраног проучавања цивилизација у прошлости.

Блок је своју пажњу усмерио на економску и друштвену историју средњег века. Његови радови *Краљеви чудотворци*, *Оригинална обележја француске аграрне историје* и *Феудално друштво* постављају суштинске основе једног новог проучавања средњег века, ослоњеног на тоталитет историјских процеса. Они откривају мали утицај Маркса, али је зато Блок одличан ученик Емила Диркема и Анрија Пирена. У свом заветном тексту *Одбрана историје или занат историчара*, писаном под немачком окупацијом, Блок је сажео дубоку хуманистичку, антиполитичку поруку својих научних уверења: „Наша мисаона атмосфера није више иста. Кинетичка теорија о гасовима, ајнштајновска механика, теорија кванта дубоко су измениле замисао коју смо још јуче имали о науци. Оне је нису умањиле. Али су је учиниле гипкијом... Ми смо, дакле, одсад много боље припремљени да прихватимо да, и кад није у стању да врши доказивање еуклидовских или непроменљивих закона понављања, једно сазнање ипак може да тежи ка имену научног.“¹⁹

Поткрепљујући своју теоријску критику традиционалне историографије оригиналним остварењима, Февр у области геосторије и историје менталитета, а Блок синтетским обухватањем средњовековне друштвене и економске историје, први аналисти отварају човека ка његовој природној и друштвеној средини и откривају слојевитост његовог историјског искуства. Са националног, историја прелази на социјални престо. Подстакавши двоструку хуманизацију историје, проширивањем њеног предмета и реafirмацијом њене друштвене улоге у укупном развоју човечанства, „очеви оснивачи“ Анала припремили су свеобухватни академски продор ове историографске школе након 1945. године.

Царство Фернана Бродела

Обнова научног живота у Француској након Другог светског рата уводи нове институције у којима све видније место заузимају социологија и антропологија. Национални центар за научно истраживање (CNRS), основан за владе Народног фронта, преузима руковођење научним животом Француске. У прерасподели друштвених улога међу хуманистичким дисциплинама, историја настоји да оствари широки програм школе Анала. Већ 1945. године часопис *Анали*. *Зборник за друштвену историју* (како се звао од 1938) мења назив у *Анали*. *Економије, друштва, цивилизације*.²⁰ Лисјен Февр оснива VI секцију Практичне школе 1947. године. Његов главни сарадник је Фернан Бродел, који исте године брани тезу која ће постати једна од најзначајних историјских књига: *Медитеран и медитерански свет у доба Филипа II* (*La Méditerranée et le monde méditerranéen*

¹⁸ Bourdè, *Les ècoles historiques*, 216.

¹⁹ Mark Blok, „Odbrana istorije ili zanat istoričara,“ *Treći program Radio Beograda* (proleće 1970): 340–341.

²⁰ Christian Delacroix, François Dosse et Patrick Garcia, *Histoire et historiens en France depuis 1945* (Paris: Armand Colin, 2003), 25.

à l'époque de Philippe II). Бродел преузима вођство школе *Анала* и развија значајну организаторску активност: преузима уредништво часописа, постаје секретар VI секције, управља Центром за историјска истраживања, успоставља широку међународну сарадњу и утиче на развој читаве једне генерације младих историчара. Коначно, 1962. године оснива Дом наука о човеку (*Maison des sciences de l'homme*) којим заокружује своје „царство“.²¹

Фернан Бродел (1902–1985) предводи другу генерацију аналита која успева не само да афирмише основне предратне поставке својих учитеља него да и значајно обогати наслеђе ове школе. Бродел студира на Сорбони првих година након Првог светског рата; са топлотом успоменом сећао се предавања економског историчара Анрија Озера.²² Као професор у Алжиру борави од 1923. до 1932. године, среће Анрија Бера и Анрија Пирена и развија интересовање за медитерански свет о коме ће пријавити и тезу.²³ Преко Бера, Бродел упознаје и Лисјена Февра са којим се састаје и разговара по повратку из Алжира до свог другог одласка, овога пута у Бразил где је добио место предавача на Универзитету у Сао Паолу (1935–1937). Затим у Паризу ступа у Практичну школу високих студија и постаје део интелектуалног круга, једног од оних о чијем необичном значају у француској историји је и сам доцније писао.²⁴ Међутим, рат га одводи у заробљеништво, а његова написана теза пропада. Поступно оживевши дубоко познавање Медитерана и времена Филипа II, Бродел у заробљеништву из сећања поново исписује своју тезу. Након рата брани је код Лисјена Февра. Њено објављивање 1949. изазива огроман утисак у Француској. Бродел затим током више година председава комисијом за агрегацију, наслеђује Февра у Колеж д Франс у коме остаје до 1972. Постаје централна личност *Анала*.²⁵

Померајући своју пажњу са личности на простор, са Филипа II на Медитеран, Бродел развија учење о три времена. Његова редифиниција времена у историји је револуционарна: географско време коме одговара природна околина, друштвено време коме одговарају економски системи, државне целине и процеси, и догађајно време коме одговарају појединачни догађаји. Броделова порука је јасна: са догађајног аспекта, истраживање се преводи на улогу „дугог трајања“ које проучава Феврова геоисторија. У једном историјском проучавању на прво место долазе планине, каже Бродел. Клима, рељеф, природне одлике једног поднебља у одређеној мери детерминишу ток људске историје, његове структуре. Оне нису непроменљиве, али, врло дуготрајне, делују као готово неприметне. Њихов отисак у животу људи је дубински. Тако одредивши ритам историје, Бродел посматра структуре, конјунктуре и догађаје. Критичари му приговарају занемаривање политичких догађаја, који за њега нису ништа друго до површински импулси. Главни предмет његовог историографског приступа је слојевитост материјалне културе човека као најшире схваћене друштвене историје, као тоталне историје. Његово велико синтетско дело зато и носи назив: *Материјална цивилизација, економија и капитализам* (*Civilisation matérielle, économie et capitalisme*). Учење о структурама и дугом трајању одговор је на структуралистичко учење Клода

²¹ Ibid., 27–28.

²² Фернан Бродел, *Списи о историји* (Београд: СКЗ, 1992), 12.

²³ Ibid., 16.

²⁴ Ibid., 27.

²⁵ Сал, *Историчари*, 159.

Леви-Строса и његово дело *Историја и етнологија*, објављено исте 1949. Док су Леви-Стросове структуре непроменљиве и ванвременске, Бродел афирмише историјски приступ уводећи тако историју на један равноправан начин у дијалог са другим наукама. „Структуре, осим што су реалитети опазиви током одређеног времена, такође су и аналитичке конструкције које историографију уводе у породицу наука које се служе хипотезама, моделима, једним за историографију новим и примањљивим језиком.“²⁶

Успостављајући везу између поставки својих учитеља и потреба новог времена, Бродел је показао како један историчар може и треба да буде и „економиста, антрополог, демограф, психолог, лингвиста“.²⁷ Не мање од тога, Бродел је афирмисао школу Анала да би, након што је првобитно потиснуо Февровог ученика Робера Мандруа, редакцију часописа 1969. године поверио трећој генерацији аналита: Жаку Ле Гофу, Емануел Ле Роа Ладирију и Марку Фероу.²⁸ Важно је, међутим, поменути још једног доајена француске историографије: Ернеста Лабруса.

Ернест Лабрус (1895–1986) не припада основном језгру аналита, али му се прикључује након Другог светског рата. Марксиста под значајним Жоресовим утицајем, наследник Франсоа Симјана, специјализује се за економску историју. Иако професор на Сорбони, упоришту традиционалне историје, предаје и у IV и потом VI секцији Практичне школе. Међу његовим најзначајнијим радовима су *Нацрт кретања цена и доходака у Француској у XVIII веку* (1932) и *Криза француске економије на крају Старог режима и почетку Револуције* (1943). Са Броделом објављује велику синтезу *Економска и друштвена историја Француске* (1976–1982).²⁹

Одбацујући вулгарни детерминизам, Лабрус је анализирао структуре и конјунктуре, дуго трајање и циклусе, тежећи да укрести економски, политички и социјални фактор. Примењујући квантификативни метод и окрећући се „демографији, локалној и међународној трговини, аграрној и индустријској производњи“,³⁰ омогућио је широка истраживања регионалне историје. Он уводи појам „серијалне историје“, односно историје сагледане у економским циклусима који имају детерминишући утицај, али тек у садејству са социјалним и политичким кретањима. Цела генерација његових ученика стасала је на економској и демографској историји, а међу њима и Пјер Губер, Пјер Вилар, Емануел Ле Роа Ладири, Морис Агилон, Жорж Дибси, Пјер Шони и Мишел Вовел.³¹ Серијална историја је најпре економска, али се преко демографских истраживања (кретања становништва, друштвених диференцијација) отвара ширем социјалном спектру. Из квантификативних прегледа рођења, смрти, крштења, венчања она упира поглед ка новим квалитативним увидима о људским представама о телу, сексуалности, побожности, греху, смрти.³² Ладири и Дибси се окрећу историји менталитета која представља нови велики улог школе Анала.

²⁶ Павле Миленковић, *Школа Анала, огледи о социолошкој историографији* (Нови Сад: Stylos, 2004), 24.

²⁷ Bourdieu, *Les écoles historiques*, 233.

²⁸ Сал, *Историчари*, 159.

²⁹ Delacroix, *Histoire et historiens en France*, 31–33.

³⁰ Gross, *Suvremena historiografija*, 242.

³¹ Delacroix, *Les courants historiques en France*, 34.

³² Gross, *Suvremena historiografija*, 253.

Из подрума на таван

Духовита опаска Мишела Вовела по којој је трећа генерација аналита са серијалне економске историје („подрума“) прешла на антрополошки засновану историју менталитета („таван“), оцртава један врло важан прелаз у француској историографији. Симболички гледано, он је оличен у Броделовом напуштању руководеће улоге у часопису; његови, пак, дубљи разлици проистичу из опште друштвене климе. Фуко објављује *Археологију знања* 1969. године; етнологија и антропологија у духу структурализма шездесетих година се намећу као замена за Броделов и Лабрусов концепт економског и социо-културног захвата у истраживању. Критичка прерада нових подстицаја из друштвених наука видљива је већ 1974. у зборнику *Faire de l'histoire* који уређују Пјер Нора и Жак Ле Гоф. У оптици историчара, реч је о новом роду *Анала* који заслужује име *нове историје*, како се и зове значајни зборник који приређују Ле Гоф, Роже Шартје и Жак Ревел (*La Nouvelle histoire*) из 1978.³³ Иако врло разноврсна, нова историја се може скупно назвати историјом менталитета. Обухвата изучавање колективних осећања као што су љубав, страх, снови, митови, болести.³⁴ У тако схваћеним културним представама људског мишљења она проналази примарни основ историјског развоја. Школа *Анала* доживљава велику друштвену афирмацију, постиже огромну медијску моћ; њена доминација је потпуна.³⁵ Ипак, прелаз од авангарде до хегемона оставља могућности критике; круг „посвећеника“ око часописа *Анали* постаје тако предметом критике која жигосе њихов друштвени статус, помодну историју, медијску атракцију и усмереност на тржиште.³⁶

Пионири историје менталитета након Февра су Робер Мандру (1921–1984) и Филип Аријес (1914–1984). Февров ученик и несумњиви наследник на челу *Анала*, Мандру 1961. године објављује *Увод у Француску новог века 1500–1640. Оглед из историјске психологије*, „прави манифест младе ‘историје менталитета’“.³⁷ Са Аријесом уређује колекцију *Цивилизације и менталитети*. Филип Аријес је историчар нетипичног профила. Интимно близак духу *Анала*, он касно постиже пуно признање. *Дете и породични живот под Старим режимом* (код нас преведено као *Векови детињства*) објављује 1960. године, чиме буди осећајни свет прошлости, показујући како се концепт детињства развија тек у модерно доба. *Човек пред смрћу* (1977) назив је још једног великог дела историје менталитета из његовог пера. Прихвата позив за сарадњу на колективном делу *Историја приватног живота* које проистиче из токова француске историографије, али недуго потом умире.

Броделов наследник у Колеж д Франс, Емануел Ле Роа Ладири (1929) је након докторске тезе о селаштву Лангедока, рађене сасвим у духу квантификативне економске историје, прешао пут до историјске антропологије.³⁸ Његова студија *Монтају, једно окситанско село* (1975) израсла је у ремек-дело историје менталитета, у којем културне представе имају првенство над социјалним стањем, не само

³³ Delacroix, *Les courants historiques en France*, 113.

³⁴ Karbonel, *Istoriografija*, 109.

³⁵ Delacroix, *Les courants historiques en France*, 114.

³⁶ Bourd , *Les  coles historiques*, 270.

³⁷ Сал, *Историјачу*, 218.

³⁸ Gross, *Suvremena historiografija*, 259.

као предмет Ладријевог истраживања, већ и као детерминишући фактор средњовековног друштва које анализира.³⁹ Изучавањем менталитета раног модерног доба бави се Жан Делимо (1923), аутор низа утицајних студија (*Страх на Западу, Грех и страх*).

Међу најкрупнијим именима француске историографије су и два медијиста који су се посветили изучавању менталитета: Жорж Диби и Жак Ле Гоф. Њихови радови крунишу напоре француске историографије; бивају изузетно добро примљени у европској и светској јавности и потврђују мајсторство француске историјске мисли.

Жорж Диби (1919–1996) студира и предаје у Лиону, а потом од 1951. године је вишегодишњи професор у Екс ан Провансу. На Колеж д Франс долази 1970. Иако припада школи Анала, он чува своју самосвојност, особен стил који спаја лепоту језичког исказа и танано осећање историјских појава. Од *Сељака и ратника* (1973), дела у којем је више на трагу историјског материјализма из времена превласти квантификативне историје, Диби стиже до данас класичних студија средњовековних менталитета, сензибилитета и идеологија: *Три друштвена реда или уобразиља у феудализму, Виљем Маршал или витез најбољи на свету, Госпође из XII века, Време катедрала*. Још у традиционалном приручнику *Историја и њене методе* (1961), који је уредио стари професор Школе повеља Шарл Самаран, Диби објављује текст о историји менталитета. Он гради једну духовну вертикалу која иде од Февровог проучавања сензибилности у историји. Као што Февр претпоставља Валона Фројду, Диби одбацује психоанализу и користи се социјалном психологијом. „Оно за чиме трага, у крајњој линији, мање је менталитет а више идеологија, мање систем обичаја и веровања него систем вредности који се заснива на 'имагинацијском утемељењу друштва'“.⁴⁰

Жак Ле Гоф (1924) преузима једно од водећих места у VI секцији Школе високих студија.⁴¹ Ова секција 1975. године израста у Високу школу студија друштвених наука. Слично Дибијевом настављању основних Феврових поставки, Жак Ле Гоф развија учење Марка Блока. Док је код Блока још увек реч о друштвеној историји, у трећој генерацији Анала феномен културног је основни и обједињавајући фактор. Ле Гоф сагледава интелектуалце, трговце и банкарe, градове.⁴² *Средњовековном цивилизацијом западне Европе* легитимизује једно другачије виђење средњег века, засновано на њему иманентним вредносним оквирима. Улогу и значај историјске антропологије потврђује класичним делом *Настанак чистиљаша, а Светим Лујем гради нови концепт историјске биографије*.⁴³

Седамдесете године доносе разраду још неких тема унутар школе Анала. Док је Марк Фери (1924) изузетак у бављењу двадесетим веком, а посебно револуцијом у Русији, Франсоа Фире (1927–1997) је творац радикалног заокрета у сагледавању Француске револуције. Концептуалним схватањем политике, Фире се приближава схватањима нове политичке историје (*О Француској револуцији*,

³⁹ Delacroix, *Les courants historiques en France*, 118–119.

⁴⁰ Сал, *Историчари*, 255.

⁴¹ Ibid., 274.

⁴² Ibid., 270–271.

⁴³ Ibid., 280–281.

Критички речник Француске револуције). Од процеса, Револуција постаје појам; она је завршена, јер Фире разобличава њену моћ као интегративног друштвеног чиниоца кроз протекла два века француске историје.⁴⁴ Други важан моменат је однос историје и идентитета. Свестрано сагледавање једне културе сећања резултира у вишегодишњем изучавању *Места сећања*, у седам томова које уређује Пјер Нора (1931).

Дубинске силе Пјера Ренувена

У залеђу школе Анала, помало скрајнута и „осрамоћена“, окренута брижљивом изучавању савремене историје, развила се историографска школа Пјера Ренувена (1893–1974), историчара који ће освежити традиционалну дипломатску историју и успоставити темељно проучавање историје међународних односа.⁴⁵

Завршивши студије историје још пре Првог светског рата, Ренуven ступа у француску војску. Његово искуство тешких рањавања је готово трауматично. Међутим, из њега се рађа мирна посвећеност феномену рата и међудржавних односа. На челу Библиотеке и Музеја Рата, установе основане већ 1920. године, почиње да држи предавања на Сорбони, најпре о пререволюционарном раздобљу из којег је одбранио тезу, а потом се у потпуности посвећује Првом светском рату. За професора је изабран 1932. године.⁴⁶ Током неколико деценија предавања на Сорбони (до 1964) одшколоваће велики број врских зналаца савремене историје. Они ће деловати у традицији искусних учитеља какви су били сам Ренуven или Морис Бомон. Од 1959. до 1972. био је на челу Националне фондације за политичке науке.⁴⁷

Међу бројним радовима, широко међународно признање је стекло дело *Европска криза и Први светски рат*.⁴⁸ Уредио је изузетну серију *Историја међународних односа*, у осам томова, за коју је сам написао последња четири, обухвативши период од Бечког конгреса до завршетка Другог светског рата.⁴⁹ Осим изузетних хеуристичких истраживања, Ренуven је понудио једно ново читање међудржавних веза. Средишњи појам „дубинских сила“ преко којих се имају пратити дипломатске активности, подробно је осветлио у *Уводу у историју међународних односа* који је написао са својим учеником и наследником на Сорбони Жан-Батист Дирозелом.

Обновивши стару дипломатску историју какву је писао Емил Буржоа, која је пажњу усмеравала на непосредну делатност дипломата у међународним односима, Ренуven је основе спољних политика појединих држава тражио и у многим другим компонентама. Називом „дубинске силе“ обухватио је широк сплет фактора који су давали тон међународним односима. Тражећи од историчара да одговор на питања потраже испод површине дипломатске игре, у историографију је укључио психолошке чиниоце, јавно мњење, економске,

⁴⁴ Gross, *Suvremena historiografija*, 269–270.

⁴⁵ Сал, *Историчари*, 114.

⁴⁶ Ibid., 120.

⁴⁷ Delacroix, *Les courants historiques en France*, 202.

⁴⁸ Сал, *Историчари*, 123.

⁴⁹ Ibid., 124.

геостратешке и идеолошке интересе. Осетљивом анализом атмосфере у међународним односима, приближио се оцени утицаја „колективних менталитета“.⁵⁰ Претварајући међудржавну у међународну историју, он је раздвојио материјалне и психолошке чиниоце „дубинских сила“: „географски чиниоци, демографски услови, привредна кретања, финансијска питања“ као и „национално осећање, национализми, пацифистичко осећање“.⁵¹ Тиме се проучавање политичке, дипломатске и војне историје из манира традиционалне обраде примакло мултидисциплинарном приступу, као свестраном решењу у трагању за разумевањем историјских појава. Ако се има на уму да је школа Пјера Ренувена однеговала тако крупна имена европске историографије као што су Рене Ремон, Андре Каспи, Пјер Микел, Жан-Батист Дирозел, Рене Жирон, на чију мисао се данас надовезују Жорж Анри Суту и Морис Вајс, а без чијих дела би познавање не само француске, већ укупне европске и светске политике било готово немогуће, мора се признати аутентичност овог правца у светској историографији – посебност рођена између осталог и на сусрету историје и других наука толико карактеристичним за француску историографију XX века.⁵²

За једну политичку историју

С немало духовних окршаја између „традиционалних“ и „модерних“, историографија у Француској познаје и традицију нове политичке историје. Не одустајући од традиционалног избора тема у време експанзије економске и друштвене историје, упркос духу Анала и њиховој све очигледнијој предности, француска историографија је очувала занимање за политичку историју. Ролан Муније (1907–1993), истраживач ране модерне историје, чије име данас носи познати историјски центар на Универзитету Париз – Сорбона, сматра се једним од њених главних представника у другој половини XX века. Професор на Институту за политичке студије, а затим на Сорбони (1955–1977) обновио је интерес за историју политике и институција (*Убиство Анрија IV. Проблем тираноубиства и учвршћење апсолутне монархије*, 1964; *Институције у Француској за време апсолутне монархије 1589–1789*, 2 тома, 1974–1980). Одбацујући класни приступ у проучавању класичног раздобља француске историје, развио је учење о друштвеним положајима као детерминантама тог периода, несводивим на економске и социјалне чиниоце.⁵³ Оштар полемичар, одбацивао је ексклузивност коју су аналити себи приписивали и залагао се за већу концептуалну разраду предмета историјске науке. Образложивши, нпр. концепт *моћи*, показао је да су осим економских могуће и друге поделе у друштву.⁵⁴ Тиме је у историографију увео појмове који ће касније стећи не само легитимитет, већ и врло велику употребу и значајну разраду.

Већ педесетих и шездесетих година појавили су се обриси правца који ће осамдесетих година доживети успон под именом нове политичке историје.

⁵⁰ Delacroix, *Les courants historiques en France*, 203.

⁵¹ Сал, *Историјачу*, 124.

⁵² Delacroix, *Les courants historiques en France*, 204.

⁵³ Delacroix, *Histoire et historiens en France*, 37.

⁵⁴ Ibid., 85.

Главни његов представник, Рене Ремон (1918– 2007) је делом *Десница у Француској од 1815. до наших дана*, објављеном 1954. године, знатно утицао на оријентацију историчара који су се посветили изучавању савременог доба. Развијана на Институту за политичке студије у Паризу, Универзитету Париз-Х-Нантер и Националној фондацији политичких наука, изнедрила је ново схватање политике. Надвисивши прокажену, старомодну политичку историју, она је на сплету историје и политичких наука, изборне социологије, права као и других дисциплина, одредила нове објекте и поступке изучавања.⁵⁵ Све више се говори о политичкој антропологији и симболичкој димензији политике, а поређења иду чак до Блоквих *Краљева чудотвораца*.⁵⁶ У оквиру Националног центра за научно истраживање (CNRS) 1978. године оснива се Институт за историју садашњег времена – то је синтагма која постепено замењује уобичајену *савремена историја*. Часопис који ће постати врло утицајан, *Двадесети век*, покренут је 1984. године. Четири године затим, Рене Ремон уређује изузетно важан програмски зборник *За једну политичку историју* у коме се сабирају основни постулати француске историјске науке о савременом добу. Уводе се нови појмови око којих се конституише цео један правац: мрежа (réseau), средина (milieu), генерација (génération), представа (représentation) и, можда најзначајнији, политичка култура (culture politique).⁵⁷ У средишту пажње је, по речима једног од главних представника овог правца Жан-Франсоа Сиринелија, „преношење веровања, норми и вредности“; политичка култура, као „скуп представа које на политичком плану има нека друштвена група, односно дељена визија света, заједничко читање прошлости и заједно проживљена пројекција у будућност.“⁵⁸ Нова политичка историја познаје и различите временске димензије: осим кратког, догађајног времена, она се све више окреће вишедеценијским процесима који у њеном окриљу преузимају епитет „дугог трајања“ структуралног карактера. Политичка историја институција је сада укрштена са представама и друштвеним имагинарним, у смислу перцепције које о њима има нека друштвена група или појединац.⁵⁹

Последње две деценије XX века су и време крупних друштвених контроверзи у Француској. Питања идентитета, културе сећања („прошлост која не пролази“), Покрета Отпора и Вишија, односа нацизам – комунизам заокупљују историју садашњег времена, али и позивају на преиспитивање друштвене улоге историјске науке у целини. Она тако продубљује своје присуство и богати свој методолошки и епистемолошки оквир.⁶⁰

Француска историја данас или о комплементарности историјских школа

„Криза историје“ осамдесетих година, карактеристична по дубоким преиспитивањима која су погодила историјску науку, означава и „опадање

⁵⁵ Delacroix, *Les courants historiques en France*, 212.

⁵⁶ Ibid., 295.

⁵⁷ Ibid., 298.

⁵⁸ Ruano-Borbalan, *L'histoire aujourd'hui*, 161.

⁵⁹ Ibid., 162.

⁶⁰ Delacroix, *Les courants historiques en France*, 315–321.

Анала“. Иако се може казати да четврта генерација те школе делује након „критичког обрта“ 1988, као и да се већина француских историчара позива на аналитичко наслеђе, она је изложена великој фрагментацији и не познаје раније присутно јединство. С њом су сада у додиру бројне стране школе друштвене историје: италијанска микроисторија, британска социјална историја Томпсона и Хобсбаума, америчка историја у знаку „лингвистичког обрта“, као и немачка историја свакодневног живота (Alltagsgeschichte).⁶¹ *Анали* 1993. године мењају име у *Анали. Историја и друштвене науке*.

У времену значајних епистемолошких упитаности Пола Рикера или Мишела де Сертоа, све јаснији визибилитет стиче нова политичка историја. С њом у вези је, и данас широко заступљена, културна историја, која је, одвајајући се од историје менталитета, пронашла властити методолошки и садржајни оквир. Данас укршта социолошки приступ Пјера Бурдијеа и емпиријски модел нове политичке историје проучавајући културне институције, интелектуалце, медије, масовну културу, али и сензибилитете, симболе, сећање.⁶²

Обухватајући француску историографију у XX веку пратимо интензиван дијалог међу друштвеним наукама. Из компетитивности концепата који су усмерени ка бољем и свестранијем разумевању човека и друштва произлазе иновације, богаћење сазнања и залажење у непознате домене. С једне стране, француска историографија у руху школе Анала користи достигнућа географије, психологије и економије, затим статистике, демографије и социологије, а на крају и етнологије и антропологије. С друге стране, обнова интереса за политичку историју доводи у везу историју и политикологију, право, социологију. Тако се од идеје о комплементарности друштвених наука о човеку, у Француској, доспело до комплементарности историјских школа развијених и оснажених у изазовном мултидисциплинарном окружењу.

⁶¹ Ruano-Borbalan, *L'histoire aujourd'hui*, 276.

⁶² Види: Philippe Poirrier, *Les enjeux de l'histoire culturelle* (Paris: Seuil, 2004).

Литература:

- Berk, Piter. *Istorija i društvena teorija*. Beograd: Equilibrium, 2002.
- Blok, Mark. „Odbrana istorije ili zanat istoričara.“ *Treći program Radio Beograda* (proleće 1970).
- Bourdé, Guy и Martin Hervé. *Les écoles historiques*. Paris: Seuil, 1997.
- Бродел, Фернан. *Списи о историји*. Београд: СКЗ, 1992.
- Burke, Peter. *Revolucija v francoskem zgodovinoписju*. Ljubljana: ŠKUC Znanstveni inštitut FF, 1993.
- Delacroix, Christian, François Dosse et Patrick Garcia. *Histoire et historiens en France depuis 1945*. Paris: Armand Colin, 2003.
- Delacroix, Christian, François Dosse et Patrick Garcia. *Les courants historiques en France: 19e-20e siècle*. Paris: Armand Colin, 2005.
- Gross, Mirjana. *Suvremena historiografija: korijeni, postignuća, traganja*. Zagreb: Liber, 2001.
- Karbonel, Šarl-Olivije. *Istoriografija*. Beograd: Plato, 1999.
- Миленковић, Павле. *Школа Анала, огледи о социолошкој историографији*. Нови Сад: Stylos, 2004.
- Poirrier, Philippe. *Les enjeux de l'histoire culturelle*. Paris: Seuil, 2004.
- Ruano-Borbalan, Jean-Claude. *L'histoire aujourd'hui*. Paris: Sciences humaines, 1999.
- Сал, Вероник, ур. *Историчари*. Београд: Clio, 2008.
- Ћирковић, Сима. *О историографији и методологији*. Београд: Историјски институт, 2007.
- Ферв, Лисјен. *Борба за историју*. Београд: СКЗ, 2004.
- Фире, Франсоа. *Радионица историје*. Сремски Карловци: Издавачка књижарница Зорана Стојановића, 1994.

Summary

Veljko Stanić

French Historiography of the 20th Century: Challenge of Multidisciplinarity

Key words: *historiography, multidisciplinarity, history school of method, the Annales school, history of international relations, new political history*

The aim of this paper is to present the development of the French historiography in the 20th century. Emphasizing the context of interdisciplinarity, the analysis goes back to the heritage of the 19th century „history school of method“. The Annales school, born in 1929 in Strasbourg, claims for renovation of history on the basis of its dialogue with other social sciences. Looking forward to improving its methodology and enlarging the focus of its research, the spirit of interdisciplinarity includes sociology, economics, statistics, demography, psychology, ethnology and anthropology. This work examines the experiences of three generations of the Annales school, but also the formation of new political and cultural history, as well as history of international relations in France. Putting their achievements together, one can underline the crucial benefits of an interdisciplinary approach.